

فهرست اسناد پزشکی موجود در سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

بهزاد کریمی^۱

فهرست اسناد پزشکی موجود در سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، تحقیق، گردآوری و تدوین: محمدرضا شمس اردکانی، فرید قاسملو، علی اکبر وطن پرست و فاطمه فرجامند، دانشکده علوم پزشکی تهران و فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران، چاپ اول (تهران: ۱۳۸۷)، ۵۱۴ ص، شابک: 978-964-5683-23-6

را در زمینه تاریخ پزشکی و بویژه اعتقاد به باور شفابخشی پادشاهان و تأثیر آن در انسجام بخشیدن به جامعه، سامان می‌دهد.^۴ به هر روی، اکنون تاریخ پزشکی، جایگاه مهمی در پژوهش‌های تاریخ اجتماعی و تاریخ علم به خود اختصاص داده است و سالانه ده‌ها مقاله و کتاب در زمینه تاریخ بهداشت و پزشکی تولید می‌شود و مراکز متعدد تحقیقاتی تاریخ پزشکی تأسیس شده است.

متأسفانه در ایران، پرداختن به تاریخ پزشکی، چندان جدی گرفته نشده و جز سه، چهار اثر کلاسیک که البته زمان زیادی از تألیف آن‌ها می‌گذرد، تألیف ارزشمند دیگری تولید و عرضه نشده است.^۵ اما در سال‌های اخیر، تکاپوهای تازه‌ای در این حوزه در حال شکل‌گیری است. گذشته از کتاب تاریخ طب و طبابت در ایران - که مجموعه

با رویکرد تازه مورخان اروپایی به تاریخ‌نگاری در اوایل قرن بیستم میلادی، پرداختن به مسائل قشرهای مختلف جامعه یا تاریخ اجتماعی، اهمیت یافت. این رویکرد تازه، بیش از آن‌که امری بدوی و تأسیسی باشد، واکنشی بود به تاریخ‌نگاری سندمحور و سیاسی قرن نوزدهم اروپا که بزرگ‌ترین شمایل آن، لئوپلد فون رانکه به شمار می‌رفت.^۱ از جمله پیشگامان تاریخ اجتماعی، مورخان آنالی فرانسوی بودند که با تأسیس مکتب آنال، توجه خود را به تمامی ابعاد جامعه و نه بخش‌هایی خاص معطوف نمودند.^۲ در این میان، دو موضوع بهداشت و پزشکی به عنوان نمودار بخشی از اعتقادات، دانش و روانشناسی اجتماعی مردم، مورد توجه مورخان اجتماعی قرار گرفت. شاید از همین روست که می‌بینیم مارک بلوک،^۳ مورخ نامی فرانسوی و از مؤسسان مکتب آنال، یکی از اولین پژوهش‌هایش

سندی ارزشمندی را در دوران معاصر ایران ارائه کرده است^۶ - مراکزی از جمله فرهنگستان علوم پزشکی ایران، در قالب طرح دائرةالمعارف پزشکی اسلام و ایران و نیز فرهنگستان علوم ایران، با دمیدن روحی تازه به کالبد تحقیقات تاریخ پزشکی، در صدد برآمده‌اند تا خلأ ناشی از فقدان تولید آثار علمی را در این زمینه پر نمایند.

کتاب فهرست اسناد پزشکی موجود در سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، نتیجه یکی از همین تلاش‌هاست. آن گونه که در مقدمه کتاب آمده است، این کتاب، بخشی از طرح کلانی می‌باشد که در فرهنگستان علوم ایران تعریف شده است.^۷ کتاب، به انضمام نمایه‌های مختلفی که در پایان آن آمده، در ۵۱۴ صفحه سامان یافته و طی آن اطلاعات ۶۲۰۰ پرونده حاوی اطلاعات پزشکی در اختیار علاقه‌مندان قرار گرفته است.

هدف اصلی تدوین کنندگان، به دست دادن اطلاعات اسناد پزشکی موجود در سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران بوده است تا دسترسی به محتوای اسناد برای پژوهشگران تاریخ پزشکی تسهیل شود.^۸ تدوین کنندگان در انجام این طرح، هم به مجموعه اصلی اسناد معاونت اسناد و هم به مجموعه اسناد معروف به نخست‌وزیری نظر داشته‌اند. نکته مهم آن است که بدانیم، تدوین کنندگان، جداول اطلاعات اسناد را براساس کلیدواژگان سازمان اسناد و نه کلیدواژگانی جدید تنظیم کرده‌اند.^۹ در مجموع، اطلاعات اسناد، ذیل ۱۹ کلیدواژه امراض، بهداشتی، دارالفنون، پزشکان، مراکز درمانی، دارو، مدرسه طب، علوم پزشکی، بهداشتی، پرستاران، مدارس پرستاری، بنگاه داروئی، طولوزان، پزشکی، بهداشت جهانی، بهداشت عمومی، مدرسه بیطاری، صلیب سرخ جهانی و پزشکی قانونی تدوین، تنظیم و ارائه شده است.^{۱۰} اگرچه به نظر می‌رسد، وفاداری به کلیدواژگان سازمان اسناد و

نگاه خاص طراحان اولیه کلیدواژگان، به درستی نمودار مفاد اسناد و همچنین متمایزکننده اسناد از یکدیگر نیست، اما از آنجا که تنظیم کلیدواژگان جدید، مستلزم بررسی دوباره اسناد می‌بوده است و نیز به دلیل کلی بودن کلیدواژگان، به نظر نمی‌رسد سندی حاوی اطلاعات پزشکی در سازمان اسناد، از جداول اطلاعاتی این کتاب جا مانده باشد. با این حال اعتراف تدوین کنندگان کتاب نباید از نظر دور داشته شود که ممکن است اسنادی غیرپزشکی به این جداول راه یافته و یا اسناد پزشکی به‌رغم کلی بودن کلیدواژگان، از نظر دور مانده باشد.^{۱۱}

جداول اطلاعاتی اسناد، به این شرح ترتیب داده شده است: در ستون ردیف، شماره تعداد موجود از هر پرونده در ذیل هر کلیدواژه آمده است؛ به عنوان نمونه ذیل کلیدواژه امراض ۸۲۴ پرونده وجود دارد. در ستون دوم، کلیدواژه ای که براساس آن اطلاعات پرونده‌ها ارائه شده، معرفی می‌شود. در ستون سوم، عنوان کلی و شرحی کوتاه از هر پرونده آمده است. در ستون چهارم، شماره ردیف هر پرونده به دست داده شده است. در ستون پنجم - که راهنمای تکمیلی برای دستیابی به اسناد می‌باشد - شماره اختصاصی هر پرونده براساس بایگانی آن در معاونت اسناد معرفی می‌شود و در ستون بعد، تعداد صفحات پرونده آمده است و در نهایت در ستون هفتم، شماره فیش پرونده در صورت تکمیل بودن ریزبرگه (میکروفیش) معاونت اسناد در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد.^{۱۲}

از ویژگی‌های دیگر این کتاب، می‌توان به نمایه‌های سه‌گانه آن اشاره کرد: نمایه اشخاص، نمایه بیماری‌ها و نمایه جای‌ها، سه نمایه‌ای است که با توجه به علایق پژوهشگران می‌تواند آن‌ها را در رسیدن به مقصود، یاری دهد.

- ۱- برای اطلاع از زندگی و فعالیت‌های فون رانکه، بنگرید به:
پنجاه متفکر کلیدی در زمینه تاریخ، ترجمه محمدرضا بدیعی (تهران: امیرکبیر، ۱۳۸۶)، صص ۳۸۴-۳۹۳.
- ۲- برای آشنائی با ابعاد مختلف مکتب آنال، بنگرید به:
 مجموعه

Annals School Critical Assessments. London: Rout Ledge. 1999.

- ۳- برای اطلاع از زندگی و فعالیت‌های بلوک، بنگرید به:
 مارنی هیوز-وارینگتن، همان، صص ۳۴-۴۵.
- ۴- دنیس اسمیت، **برآمدن جامعه‌شناسی تاریخی**، ترجمه سیدهاشم آفاجری، (تهران: مروارید، ۱۳۸۶)، ص ۷۵.
- ۵- برای نمونه، می‌توان به این آثار ارزشمند اشاره کرد:
 الگود، سیریل. **طب در دوره صفویه**. ترجمه محسن جاویدان. تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۵۷؛ همان شخص، **تاریخ پزشکی ایران و سرزمین‌های خلافت شرقی**،

- ترجمه باهر فرقانی. تهران: امیرکبیر، ۱۳۵۶؛ نجم‌آبادی، محمود. **تاریخ طب در ایران پس از اسلام (از ظهور اسلام تا دوران مغول)**. تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۵۳.
- ۶- روستائی، محسن. **تاریخ طب و طبابت در ایران از عهد قاجار تا پایان عصر رضاشاه تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۲.**
- ۷- محمدرضا شمس اردکانی و دیگران، **فهرست اسناد پزشکی موجود در سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران** (تهران: دانشکده علوم پزشکی تهران و فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۷)، ص ۳ مقدمه.
- ۸- همان، ص ۴ مقدمه.
- ۹- همان.
- ۱۰- همان، ص ۵ مقدمه.
- ۱۱- همان، صص ۵ و ۶.
- ۱۲- همان.

